

Joan Rockwell: *Evald Tang Kristensen. A lifelong adventure in folklore.* (Aalborg Studies in Folk Culture, No. 5. Aalborg University Press /Danish Folklore Society, 1982). XXXVII + 415 s.

Den engelske kulturanthropolog Joan Rockwell fra University of Reading har i flere artikler tidligere interesseret sig for det gamle danske bondesamfund. Under sine studier stødte hun på Evald Tang Kristensen (ETK) (1843-1929) og dennes enorme samlinger af materiale. Hun blev efterhånden stærkt optaget af ham, og det er så resulteret i denne store biografi om en af de mest imponerende folkemindesamlere, ikke bare i Danmark, men såmænd også set i international målestok.

Det er blevet en meget omfattende bog, ca. 370 siders tættrykt tekst, hvoraf ydermere en meget stor del optages af lange citater, sat med nærmest fodnoteagtige typer. Ud over Rockwells egen udvalgte bibliografi indeholder bogen ved siden af teksten tillige et genoptryk af Johannes Evald Tang Kristensens fuldstændige fortegnelse over faderens trykte arbejder og arbejder om ham (med hensyn til sidstnævnte er listen ajourført). Endelig trykkes som appendiks ETKs egen skildring af bondesamfundet i barndommens landsby Brandstrup, en kort redegørelse for Landhusholdningsselskabet og en drøm optegnet af ETK i en sen alder. Formålet med de to første er ikke mindst at give ikke-dansklæsende et materiale til belysning af det danske bondesamfund i det 19. århundrede – men de er selvfølgelig også med, fordi Rockwell opfatter disse forhold som helt centrale for ETKs baggrund. Den gengivne drøm mener Rockwell på mange måder rekapitulerer hans liv i mange af dets aspekter – et forhold,

der i øvrigt er karakteristisk for hendes psykoanalytisk inspirerede tilgangsvinkel ved flere lejligheder.

Biografien er i øvrigt i alt væsentligt lagt kronologisk an. Efter en redegørelse for ETKs slægt beskrives hans levnedsløb i ni detail-rige kapitler. Hovedinteressen samler sig naturligvis om hans arbejde som folkemindesamler, impulserne til det og de problemer, han støder på, og hvad han udretter. Samtidig lægges der megen vægt på privatlivets betydning, idet Rockwell klart nok ser en snæver sammenhæng mellem disse to ting. Hun ser to hovedtemaer i sin hovedpersons liv, som bogen igennem tillægges stor vægt. Først og vigtigst, mener hun, var et trauma over moderens andet ægteskab. Faderen døde, da ETK blot var 3 år gammel, tre år senere giftede moderen sig igen. Men livet igennem bevarede ETK efter Rockwells opfattelse et ubevidst ønske om at behage moderen og genvinde barndommens tabte paradys, før stedfaderen kom ind i billedet. Dette var en hoveddrivkraft i hans liv og gerning. Det andet hovedtema er, hvad hun kalder »patronage«, altså det forhold at nogle tog sig af og beskyttede andre, ikke mindst i forbindelse med at udvikle og fremme talent i almuen. Hun opfatter det som en veletableret social institution i 1800-tallets Danmark, og den var også af afgørende betydning for, at ETK kunne gøre sig gældende (Svend Grundtvig er hovedpersonen her).

Joan Rockwell har et godt kendskab til danske forhold, men en håndfuld banale småfejl (som f.eks. at gøre Rundetårn til Tycho Brahes observatorium) burde være elimineret. Hun er som nævnt interesseret i 1800-tallets danske bondesamfund, hvor ETK havde sin rod, og som han aldrig helt slap, selv om han også var under påvirkning fra mere moderne urbane, for ikke at

sige borgerlige-kapitalistiske strømninger. Hun ser ham som et læreeksempel på den klassiske »europæiske etnograf«: en indsamler af enorme masser af data om sin egen kultur, og *inde fra denne, til brug for dens egne medlemmer*. Som ETK selv betragter hun hans indsamlingsarbejde som en bestræbelse på ikke mindst at bevare for eftertiden væsentlige elementer i landbosamfundets, »almuens«, omverdensforståelse. Han var mindre interesseret i, om de historier, han optegnede, var korrekte. Derimod var det, de afspejlede om, hvad almuen tænkte om omverdenen, langt vigtigere. Det var altså spørgsmålet om mentaliteten, bevidstheden i det gamle bondesamfund og ikke mindst i de nedre lag af dette, der i grunden var genstand for hans opmærksomhed. Og det er vel præcis dette, der har ført til genopdagelsen af hans indsats på et tidspunkt, hvor historikeres og antropologers interesse i stigende grad har vendt sig mod disse felter, igen skulle man måske tilføje.

Joan Rockwells bog giver gode skildringer af ETKs arbejdsmetoder og hans enestående indsamlingsarbejde, som formentlig i det hele taget sætter ham blandt pionererne inden for folke-mindevidenskaben/kulturanthropologien. Han var bestemt ikke uden fordomme eller forudfattede holdninger til sit materiale, til *hvad* der var »folkeminder« og derfor værd at optegne, eller til hvem der var de bedste meddelelere (han foretrak gamle folk fra samfundets nederste lag). Denne skævhed i hans arbejde kunne gerne være analyseret nærmere, men man får dog et indtryk deraf. Bogen er af disse grunde derfor også et stykke interessant humanistisk videnskabshistorie, der tillige fortæller noget om en outsider, for det var ETK jo, og hans vilkår i forhold til den etablerede professionelle videnskabelighed. Det er naturligvis

overordentlig positivt at få dette ud på et sprog, som muliggør, at et internationalt publikum kan stifte bekendtskab med det.

Bogen har imidlertid en væsentlig svaghed, som gerne kunne være diskuteret mere indgående et sted, nemlig kildegrundlaget. Rockwell har ganske vist udnyttet en del af det utrykte materiale fra ETKs hånd, som findes i Dansk Folkemindesamling, således en række selvbiografier fra forskellige tidspunkter, nogle af hans optegnede drømme fra de senere år, og en del brevmateriale, ikke mindst korrespondancen med Svend Grundtvig. Men i alt overvejende grad er bogen baseret på ETKs egen 4-binds »Minder og Oplevelser«, skrevet fra han var 80 år gammel, men ganske vist med ikke så lidt dokumentarisk materiale (især breve) optrykt. Den er det i en sådan grad, at der i meget lange passager snarest er tale om en genfortælling af den, spækket med lange citater og krydret med forfatterens refleksioner og kommentarer. I disse kommer hun ofte vidt omkring, men man kan undertiden ikke frigøre sig fra fornemmelsen af, at det i højere grad er en kommenteret oversættelse af udvalgte dele af ETKs alderdomserindringer end en egentlig selvstændig undersøgelse og analyse af ETK selv.

De metodiske problemer, der kan være ved at lade en biografi i så høj grad være den biograferede persons erindringer og selvrefleksioner på et meget sent tidspunkt af hans liv strejfes kun sporadisk, og intetsteds tages en systematisk diskussion af problemet.

I flere tilfælde lader Rockwell sig i øvrigt nøje med refleksioner over disse erindringer, hvor blot en smule selvstændig forskning synes at kunne bringe videre. Et eksempel: Den engelske komponist Percy Grainger, som ETK

kom i kontakt med i 1920'erne, omtaler i et brev, at en datter befinder sig på et nervesanatorium eller psykiatrisk hospital («out of her mind»). Dette fører ud i nogle lange psykologiserende overvejelser om, at dette kan være én rationel baggrund for ETKs legendariske påholdenhed: han måtte spare for at kunne betale for hendes behandling. Men Rockwell viger tilbage for nærmere at undersøge denne enkeltstående oplysning, til trods for at det vel dog måtte være af væsentlig betydning for ETKs liv, at (hvis?) en datter (hvem?) måtte på sanatorium med en sindslidelse. I hvert fald lige så væsentlig som så mange andre af de detaljer, bogen er stopfuld af. Men i »Minder og Oplevelser« er der intet derom, hvilket vel er grunden til, at Rockwell så også undlader at gå nærmere ind herpå.

Dette er blot et enkelt eksempel, men det er i øvrigt karakteristisk for en tendens hos Rockwell til at søge psykologiske eller psykoanalytiske forklaringer på sin hovedperson, hvilket måske den biografiske genre særligt indbyder til. Men det er også karakteristisk for, i hvor vidt omfang ETKs erindringer styrer fremstillingen og de problemstillinger, der tages op – eller ikke tages op.

Rockwells bog er således i mine øjne, trods læseværdighed, næppe bogen om ETK. Den har sin største nytte i at gøre et interessant stykke dansk lærdomshistorie tilgængeligt for et internationalt publikum. Men det er spørgsmålet, for nu at sætte sagen på spidsen, om ikke en dansklæsende, interesseret i Evald Tang Kristensen, får lige så meget ud af selv at reflektere over hans »Minder og Oplevelser«.

*Jens Chr. Manniche*

Karen Schousboe (udg.): *En fæstebondes liv. Erindringer og optegnelser af gårdfæster og sognefoged Søren Pedersen, Havrebjerg (1776-1839)*. (Landbohistorisk Selskab. 1982). 372 s., ill.

Indledningen, der fylder bogens første 40 sider, er særdeles interessant, idet der her gives en kyndig og velovervejet vurdering af bondens økonomiske og sociale stilling omkring 1770, dvs. i Søren Pedersens faders tid under det gamle godsvælde, og fra 1810-38, da Søren Pedersen drev sin vestsjællandske gård som arvefæstebrug. Udgiveren har tidligere beskæftiget sig indgående med den omvæltning i bondeøkonomien, der sker (Foldudbytte og bondeøkonomi. Fortid og Nutid bd. 28, s. 35 ff, 1979). I denne indledning udnytter hun yderligere sin etnologiske skoling, så vi får en storartet analyse af bondens sociale stilling, nærmere betegnet hans muligheder for i bred forstand at hævde sig, i 1700-årene inden for landsbyfællesskabets rammer, i 1800-årene inden for gårdens rammer; selve gårdsanlægget med omgivelser afspejler i høj grad den udvikling, der foregår.

Tekstafsnittet, der i øvrigt langt fra indeholder alt, hvad der er bevaret fra Søren Pedersens hånd, består dels af Søren Pedersens ungdomserindringer (suppleret med en ganske kort redegørelse også for hans kones ungdom), dels af regnskaber og årsoversigter 1811-1838. Selvbiografien giver et stærkt indtryk af generationskløften mellem den gamle og den nye tids, reformtidens bonde – Søren Pedersen og hans fader har ikke haft megen forståelse for hinanden – og f.eks. også af, hvor svært det kunne være for en bondeknøs før 1814 at tilegne sig boglige færdigheder. Interessant er også SPs vurdering af soldatertjenestens negati-